

Aslı Niyazioğlu, *Dreams and Lives in Ottoman Istanbul: A Seventeenth-Century Biographer's Perspective*

London and New York: Routledge, 2017. 147 sayfa. ISBN 9780367881450

HANİFE KARASU*

Aslı Niyazioğlu'nun *Dreams and Lives in Ottoman Istanbul: A Seventeenth-Century Biographer's Perspective* başlıklı çalışması, 2020 yılının Mart ayında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Rüyalarda Hayatlar başlığıyla Türkçeye çevrildi. Osmanlı rüya tarihçiliğiyle ilgili katkı sağlayacak eserde, 17. yüzyılda imparatorluğun farklı bölgelerinde kadılık görevi yapmış Nev'izâde Atâyî'nin hayatı ile *Hadâ'ikü'l-Hakâ'ik fi Tekmiletî's-Şakâik* adlı eserinde kaleme aldığı biyografilerin muhtevası incelenmiştir. Bu biyografilerin içeriğindeki rüya anlatıları sayesinde 16. yüzyıl sonu ile 17. yüzyıl başlarında Osmanlı İstanbul'unda yaşamış ulema hayatlarının birçok yönünün tespit edilebileceği vurgulanmaktadır. Niyazioğlu rüya kayıtlarının *Hadâ'ik*'teki şair, kadı ve alimlerin yaşantılarında neden bu kadar önemsendiği sorusunun cevabı üzerinde durmaktadır. Bununla birlikte kitap, 17. yüzyıl İstanbul'unun kültürel hayatıyla alakalı bilgilere ulaşılmasını sağlaması ve İstanbul'da yaşayan Osmanlı ulemasının yaşamlarını anlamlandırmak açısından değerli bir kaynaktır.

Erken modern dönem Osmanlı kültür tarihçisi olan Niyazioğlu, Oxford Üniversitesi'nde öğretim üyesidir. Osmanlı toplumunda rüya anlatılarıyla ilgili kaleme aldığı birçok makalenin yanı sıra sunduğu bu çalışmayla, elimizde Osmanlı rüya tarihçiliği hakkında birçok bilgiyi bir araya toplayan düzenli bir kaynak bulunmasını sağlamıştır. Kitapta da zikredildiği gibi aynı konuda daha önce yapılan farklı çalışmalar mevcuttur. Niyazioğlu'nun da öğrencisi olduğu Cemal Kafadar'ın 17. yüzyılda Üsküp'te yaşamış Asiye Hatun'un rüya mektupları hakkındaki çalışması, bir kadının rüyaları vasıtasıyla kendisini sorguladığı dikkat çekici bir içe bakış örneğidir. Aynı zamanda Selim Karahasanlı'nın 18. yüzyılda bir kadı tarafından tutulan günlüğü incelediği çalışmada, kadı Sadreddinzade Mustafa'nın ulema arasında meslek seçimlerinde rüyalara verilen önemi gösteren hayal ettiği mevkie gelmesiyle bağlantılı olarak kaydettiği rüyasından bahsedilir. Ayrıca Ahmet Tunç Şen, şair ve kadı Veysi'nin, dönemin siyasi olaylarını anlatmak üzere kurguladığı rüyasını 17. yüzyılın tartışmalı konularına katılmak için nasıl kullandığını gösterir. (s. 6) Özgen Felek tarafından ilk kez yayımlanan Sultan 3. Murat'ın rüya mektupları da unutulmaması gereken önemli bir kaynaktır. Niyazioğlu'nun yaptığı çalışmanın mevcut literatüre katkısı, 17. yüzyılda bir Osmanlı şehrinde rüyalar üzerine konuşulanları ortaya koymasıyla birlikte aynı dönemde rüya anlatılarının Osmanlı uleması arasında mesleki kariyerlerinde yükselmek için nasıl kullanıldığını göstermesidir. Bu yönüyle Osmanlı kültür tarihi üzerine çalışan araştırmacılar için önemli bir kaynaktır.

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi; hanifekarasu84@gmail.com.

Kitap kaynakça ile beraber toplam 147 sayfadır. Giriş, sonuç ve dört bölümden oluşmaktadır. Niyazioğlu, giriş kısmında kitabın amacını belirtirken Osmanlı rüya tarihçiliği, Osmanlı yaşam yazma geleneği ve mutasavvıfların toplumdaki rolleri olmak üzere üç farklı başlığı bir araya getirerek yeni araştırmalara katkı sağlamayı hedeflediğini vurgulamaktadır. Biyografi yazarlarının eserlerine dahil ettiği rüyaları sayesinde henüz keşfedilmemiş yönlerinin görülebileceğini ve Osmanlı yaşam yazma geleneği vasıtasıyla dünya ve ahiret arasındaki ilişkiye odaklanarak Osmanlı toplumundaki kâtip, şair, şeyh ve alimlerin hayatlarını incelemeyi amaçladığını belirtir (s. 9-10). Bununla birlikte üç sayfadan meydana gelen sonuç kısmının daha uzun bir değerlendirme yazısıyla bitmesi, "Konunun daha iyi analiz edilmesi açısından bir zenginlik katar mıydı?" sorusunu akla getirmektedir (s. 110-112). Ayrıca "ek" başlığı altında *Hadâ'ik*'ten bir biyografi metni örneği verilmekle beraber Atâyî'nin eserinin orijinaline ait birkaç sayfaya yer verilmesi eserin orijinaline dair merakı gidermesi açısından katkı sağlayabilir.

Niyazioğlu birinci bölümde, Atâyî'nin meslektaşlarıyla rekabet ederek yüksek bir mevkîe ulaşabilmek için babasının yakın dostlarının himayesinden destek almaya çalışması üzerinden Osmanlı edebiyat çevrelerinde himaye bağı etrafında ilişkilerin nasıl şekillendiğini anlatmaktadır. İkinci bölümde, Atâyî'nin eserinde kullandığı bahçe imgesinin büyümek ve gelişmek anlamında olduğunu ifade etmektedir. Biyografileri anlatılan kişilerin bu dünyada tomrucuktan çiçeğe dönüşüp "irfan bahçesini" bereketlendirdiğini ve öldükten sonra da cennet bahçelerinde olacakları düşüncesinden söz eder. Böylece *Hadâ'ik* de içerisinde çiçeklerin bulunduğu bir cennet bahçesine benzetilmiştir. (s. 47-48) "Bu Dünyadan Rüyalar Âlemine" başlığını taşıyan üçüncü bölümde, erken modern dönemde yaşamış Osmanlıların kariyerleri hakkındaki rüyaları kaydedip paylaşmaktan hoşlandıklarını önemle belirtir. Bununla birlikte kitabın her bölümünde Atâyî'nin hayatından ve eserinden bilgileri bir arada vererek *Hadâ'ik*'teki biyografilerden örnekler sunmuştur. Bu yöntem okuyucunun *Hadâ'ik* yazarı ve anlattıkları arasında kuvvetli bir bağ kurmasını sağlamakla birlikte yazarın anlattıklarına kendisinden neler yansıtılabileceğinin anlaşılması açısından önemlidir. Osmanlı literatüründe ben-anlatıları alanında değerli katkılar sağlayan Niyazioğlu, eserin bir ben-anlatısı metni olarak değerlendirilmesi noktasında dikkat çeken ipuçları ortaya koymaktadır. Mesela dördüncü bölümde, ölenlerin yaşayanları ziyarete gelmesiyle ilgili Atâyî'nin yazdıklarından yola çıkarak kendisinin de böyle bir olayın gerçekleşebileceğine inanma ihtimalinin olduğunu ifade ederken bizzat *Hadâ'ik*'ten örnekler verir. Vefat etmiş bir denizcinin, ölümünden üç yıl sonra arkadaşını ziyarete gelmesini anlattığı hikâyede, ölümlerin yaşayanlara kendilerini gösterip göstermedikleri sorusunun cevabını okuyucuya bırakmasına ve bu olayın rüyada veya gerçek hayatta gerçekleşip gerçekleşmeyeceği hususunda kesin bir fikir belirtmediğine dikkat çeker (s. 95-96).

Atâyî'nin ölümlerin hayatta olanları ziyaretiyle ilgili düşüncelerini aktarmak için üç öykü alıntılıdığını dile getirir. Üryani Mehmet Dede, Sarı Saltuk ve Aristo *Hadâ'ik*'te, hayatta olanlarla bağ kuran üç isimdir. Aristo, mezarından öğrencilerinin sorduğu soruları yanıtlar, Sarı Saltuk kabrini yakıp yıkan Kazakları cezalandırır ve 16. yüzyıl sonu Osmanlı okuyazar çevresinden olan Üryani Mehmet Dede Atâyî'yi şiir yazmaya yönlendirir (s. 92-93). Ayrıca *Hadâ'ik*'teki biyografilerde, Atâyî'nin anlatımıyla ilgili bir üslup özelliğini belirtmiştir. Niyazioğlu, eserde daha çok Bayrami, Nakşibendi ve Halveti tarikatına mensup olanların üzerinde durulduğunu ancak Şeyh Şemseddin Sivasî hakkında bazı bilgileri atladığını söylemektedir. Bu üslupla Atâyî'nin Sivasîleri, Osmanlı tarihi içinde zikretmeyerek önemsiz göstermeyi hedefleyebileceği ihtimalinin altını çizer (s. 60).

Atâyî'nin belli bir konuda fikirlerini anlatmak için seçtiği öykülerin içeriği ve kullandığı üslup 17. yüzyılda Osmanlı toplumunda yaşam yazma geleneği hakkında bir biyografi yazarının özelinde önemli ipuçları vermektedir.

Osmanlı biyografi yazarlarının anlattığı yaşam öykülerinde rüyaların insanların hayatında dönüm noktası olması üzerinde durur. Biyografilerin kaleme alındığı eserlerde rüyaların, meslek tercihlerini açıklarken sıkça bir delil olarak sunulmalarını dikkat çeken bulmaktadır (s. 76-77). Diğer taraftan rüya kayıtlarıyla ilgili aynı yüzyıllarda farklı coğrafyalarda yazılan eserlerle *Hadâ'ik* arasında karşılaştırmalı örnekler yer vermektedir. Döneme ilişkin sorunları veya meslek seçimlerini rüyalar vasıtasıyla anlatma geleneğinin sadece Osmanlı coğrafyasında görülmediğini, 17. yüzyılda İspanyol yazarlar tarafından da toplumsal düzende bazı eksiklikleri eleştirmek için rüya anlatılarının kullanıldığını karşılaştırmalı olarak inceler (s. 79). Niyazioğlu, Osmanlı toplumundaki kültürel hayat hakkında önemli veriler sunarken Atâyî'nin yaşantısına dair özel bir bilgiye de ulaşıldığını sağlar. 17. yüzyılda İstanbul'da insanların birbirlerine ödünç kitap vermeleriyle aralarında güçlü bir bağ kurduklarını vurgulayarak bu geleneğin Atâyî ve arkadaşı Abdülkerim Çelebi için bir araya gelme vesilesi olduğunu aktarmaktadır (s. 98). Ayrıca erken modern dönem Osmanlı biyografi yazarlarının mesleklerini neden bu kadar önemsediklerine değinerek biyografi yazarları için hayatlarını anlattıkları kişilerin gelecek nesillere rehberlik etmesinin, hissedilen toplumsal çöküş nedeniyle büyük önem arz ettiğini ifade etmektedir (s. 110).

Kitapta dönemin fikir hayatının anlaşılmasını sağlayan bir başka konu, ölümlerin yaşayanlarla iletişim kurabilmeleri hakkında ulema arasındaki tartışmalardır. Ulemanın bir kısmı ölümlerin hayatta olanları ziyaret ettiklerine inanmanın "günah" olduğu düşüncesindedir. Bir kısmı da bu düşüncenin tam aksine bazı ölümlerle iletişime geçilebileceğini savunmaktadır. Kitap, 17. yüzyıl İstanbul'unda ölümlerle ilgili anlatılan olağan dışı öykülerin ulema arasında nasıl karşılandığını göstererek bu dönemdeki okuyucu çevrelerin fikir hayatına ışık tutmaktadır (s. 93-94). Niyazioğlu, Atâyî'nin anlattıklarının aslında hayalet hikayeleri gibi korkutucu bir anlatı olmadığını, ahirete göçüp gidenlerle bu dünyada yaşayanlar arasındaki sevginin bir göstergesi olduğunu altını çizmektedir. Öykülerde yoğun olan duygunun korku değil, hayret olduğunu savunur. Bu nedenle son bölümü "Bu anlatılanlardan nasıl korkulabilir?" sorusunu sorarak bitirmektedir (s. 104). Ayrıca Atâyî dünyada birbirlerine muhabbet besleyen dostlardan birisi vefat ettiğinde dostluklarının bâki kaldığını vurgular (s. 103).

Sonuç olarak kitap, 16. yüzyıl sonunda ve 17. yüzyıl başında yaşamış Osmanlı ulemasının sadece hayatları ve fikirleri hakkında bilgiler içermez, bunun yanı sıra Osmanlı literatüründe ben-anlatıları alanında ulemanın kendi yaşamlarını gözlemlerken rüyalarını nereye koyduklarını görmemizi sağlayan değerli bir kaynaktır. Aynı dönemdeki Osmanlı İstanbul'unun sosyal ve kültürel durumu hakkında yapılacak araştırmalar için aydınlatıcıdır. Karşılaştırmalı olarak verilen bilgiler konunun geniş bir yelpazede anlaşılmasını sağlamakla beraber kaynakça açısından kitaba zenginlik kazandırmıştır. Osmanlı toplumunda rüyanın sosyal ve kültürel hayatta nasıl kullanıldığına dair örnekler sunarak kariyer sahibi kişiler için taşıdığı anlamı göstermektedir. Niyazioğlu, rüya kayıtlarının, Osmanlıların kendi dünyalarına bakma şekilleri konusunda yeni yapılacak araştırmalarda son derece verimli kaynaklar olacağını altını çizmektedir.